

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นก้าวแรกของสังคมไทยที่เห็นได้ชัดเจนที่จะพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย แต่ในเวลากว่า 60 ปี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา การเมืองของไทยกลับลุ่มลุกคลุกคลานในการพัฒนาประชาธิปไตยมาโดยตลอด แม้ว่าในบางส่วนของชื่อหรือรูปแบบการปกครอง ประเทศไทยจะได้ชื่อว่า หรือมีรูปแบบการปกครองว่าเป็นประชาธิปไตย แต่ในส่วนเนื้อหาของการเมืองการปกครองของไทยเรายังไม่สามารถกล่าวได้อย่างเต็มปากเต็มคำว่าเป็นประชาธิปไตย แต่เรากล่าวได้อย่างเต็มปากเต็มคำว่าประเทศไทยยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อำนาจทางการเมืองยังคงตกอยู่กับชนชั้นนำกลุ่มน้อยที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาบริหารประเทศไทยวิถีทางที่มีใช้ประชาธิปไตยที่แท้จริง เช่นการนำรถถังและอาวุธมาเป็นใบเบิกทางเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของทหาร ซึ่งเกิดขึ้นเป็นระยะๆ บนประวัติศาสตร์การเมืองไทย จนกลายเป็นวงจรอุบาทว์ที่มักจะเดินทางมาบรรจบครบวงจรบนเส้นทางชีวิตการเมืองไทย โดยคณะทหารผู้ยึดอำนาจมักจะกล่าวว่า การปกครองของคณะตนเป็นประชาธิปไตย แม้บางช่วงเวลาที่ผู้มีอำนาจปกครองแบบเผด็จการอย่างชัดเจนก็ยังมิวายที่จะอ้างกับประชาชนว่า เป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ เป็นประชาธิปไตยแบบไทยๆ ในอีกด้านหนึ่งการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองในระยะหลัง โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กลุ่มที่มีกำลังทุนอาศัยช่องเปิดทางการเมืองที่ปลอดจากอิทธิพลของคณะทหารเข้าสู่อำนาจทางการเมืองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มตน แม้การเข้าสู่อำนาจจะเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่เนื้อภายในนั้น กลับมีการซื้อเสียงจากประชาชนจนสมัยหนึ่ง มีชื่อเรียกเฉพาะว่า เป็น "โรคร้อยเอ็ด" แต่ปัจจุบัน "โรคร้อยเอ็ด" ก็ยังไม่ได้หายไปจากการเมืองไทย การกล่าวเช่นนี้มีให้หมายความว่า ทหารเลวหมด หรือนักการเมืองเลวหมดทุกคน แต่ทหารดีๆ นักการเมืองที่มีอุดมการณ์ก็ยังมีอยู่ในการเมืองไทย การกล่าว

ดังกล่าวเพียงแสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนว่า การเมืองไทยยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์
(เชิงชาญ จงสมชัย 2538)

การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่คนในสังคมไทย และในสังคมโลกกำลังต้องการและ
แสวงหาหนทางต่างๆ มากมาย อย่างไรก็ตาม การนำระบบ ระเบียบ หรือวิธีการของตะวันตก
มาใช้ั้น ระบบดังกล่าวจะเป็นกรอบหรือตัวกำหนดทิศทางการเมืองได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น
ทิศทางของการเมืองจึงขึ้นอยู่กับลักษณะของการดำเนินการของผู้ปฏิบัติภายใต้กรอบกติกาดังกล่าว
อยู่ไม่น้อย

ปัจจุบันมีพฤติกรรมทางการเมืองอันไม่พึงประสงค์ หรือพฤติกรรมที่ถูกมองว่าเป็นปัญหา
มากมาย เป็นต้นว่า การยึดติดกับตัวบุคคล การซื้อขายเสียง การเล่นพรรคเล่นพวก การคอร์รัปชัน
การเบียดบังผลประโยชน์ไปสู่เฉพาะบางกลุ่ม ฯลฯ พฤติกรรมเหล่านี้มีต้นตอมาจากหลักการของ
ประชาธิปไตยทั้งในแง่กระบวนการ (process) และหลักการ (principle) ของประชาธิปไตย
เป้าหมายของประชาธิปไตยคือผลประโยชน์ส่วนรวม กล่าวคือ เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
แก่คนจำนวนมากที่สุด และตรงตามความต้องการของประชาชน ในขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่าง
จำกัดและความต้องการของประชาชนมีอยู่อย่างหลากหลาย การวางแผนการหรือนโยบายเพื่อ
ให้เกิดประโยชน์ส่วนร่วมนับเป็น เรื่องสำคัญ และเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน
ด้วย ดังนั้นในแง่ของกระบวนการประชาธิปไตย ประชาชนจึงต้องมีส่วนร่วมที่จะกำหนดเป้าหมาย
หรือผลของการเมือง ตลอดจนตรวจสอบควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของผู้ที่มีหน้าที่
โดยตรงด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ
2 ประการ คือ 1. การรู้จักความต้องการของตนเอง 2. มีอำนาจคือ มีอำนาจผลักดันให้ผลลัพธ์
ทางการเมืองออกมาตรงตามความต้องการของตนเอง ซึ่งเพื่อให้อำนาจผลักดันมากขึ้น อาจมี
การรวมตัวกันของสมาชิกที่มีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่า
พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของคนไทยนั้น กลับต่างไปจากที่กล่าวมา กล่าวคือ ความคิดเรื่องตัวตน
(self) ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่การรู้จักความต้องการของตนเองในสังคมไทยไม่เด่นชัด หรือสำคัญ
เท่ากับการที่ตนเองมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับบุคคลฐานะสูงกว่า ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่าง
คนไทยส่วนใหญ่กับการกระทำของตน หรือความต้องการของตนในทางการเมืองมีน้อย ขณะที่ความ
สัมพันธ์เชิงส่วนตัว หรือความสัมพันธ์กับองค์กรที่สังกัดมีบทบาทในการกำหนดการกระทำมากกว่า
(กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 607-608) พบว่าคนไทยส่วนใหญ่ไม่รู้จักความต้องการของตนเอง
และไม่รู้ว่าอะไรคือปัญหาของตน ซึ่งอาจกล่าวให้ชัดเจนได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) คนไทย

ส่วนใหญ่มักมองไม่เห็นหรือไม่เข้าใจปัญหาและความต้องการของตน 2) ถ้ามองปัญหาก็มักจะมองไม่เห็นผลประโยชน์ของตนในปัญหานั้น และ 3) มองไม่เห็นว่าจะเข้าไปมีบทบาทในปัญหาที่เห็นจะทำให้ตนได้ประโยชน์มากขึ้น (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 605) นอกจากนี้การรวมตัวของกลุ่มการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์มิได้เกิดจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก หากมีพื้นฐานมาจากความไว้วางใจและความใกล้ชิดเป็นสำคัญ เช่น ความเป็นเพื่อน ความเป็นญาติ พี่น้อง ฯลฯ เพราะฉะนั้นการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของคนไทย จึงยากที่จะจัดได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แท้จริง โดยจะเป็นบทบาททางการเมืองที่ทำตามหัวหน้า หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการร่วมมือ (cooperation) มากกว่าการมีส่วนร่วม (participation) และเงื่อนไขของระบบคุณค่าของคนไทยในเรื่องการแสดงบทบาททางการเมืองดังกล่าวนี้เองที่มีส่วนช่วยเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำเท่านั้นเป็นผู้กำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทย โดยประชาชนเป็นผู้รับสิ่งที่ชนชั้นนำหยิบยื่นให้ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 605-608)

ปัญหาความต้องการของมนุษย์มีความซับซ้อน การชี้ปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ การแก้ปัญหาจะต้องเป็นการแก้ที่แก่นของปัญหา หรือสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา การแก้ปัญหาที่อาการของปัญหา หรือแก้ที่ปัญหาเฉพาะหน้า ย่อมไม่สามารถทำให้ปัญหาหายได้ โดยในระยะสั้นอาจช่วยผ่อนหรือบรรเทาอาการที่เกิดขึ้นของปัญหาได้แต่ในระยะยาว เมื่อเวลาผ่านไป โดยที่ไม่มีการแก้ไขปัญหา อาจเกิดความเสียหายมากกว่าที่เดิมเป็นอยู่ หรือในลักษณะเดียวกัน ในปัจจุบันแม้ปัญหายังไม่เกิด แต่หากไม่มีการคาดการณ์อนาคต และเตรียมการล่วงหน้า ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอาจแก้ไขไม่ทันเวลา ดังนั้นหากประชาชนไม่เข้าใจในปัญหา หรือไม่รู้แก่นของปัญหา ย่อมเป็นไปได้ที่ประชาชนจะรู้ว่าสิ่งที่จะทำให้ความต้องการของตนเป็นจริงคือสิ่งใด หรือสิ่งนั้นคือบุคคลหรือตัวแทนประเภทใด หรือนโยบายลักษณะใด และเป็นไปได้ที่ประชาชนจะยึดประโยชน์ส่วนตัวของตน ยึดประโยชน์เฉพาะหน้า ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนกว่าประโยชน์ส่วนรวมและประโยชน์ระยะยาว ประชาชนอาจไม่เห็นประโยชน์ของตนที่มีอยู่ในประโยชน์ส่วนรวม หรือประโยชน์ที่ถาวรกว่าที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวเมื่อมีการแก้ปัญหาที่แก่นของปัญหา ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องของปัญหาการขายเสียง การที่ประชาชนยอมรับผลประโยชน์ที่ผู้ซื้อเสียงหยิบยื่นให้ อันเป็นผลประโยชน์เฉพาะหน้า หรือผลประโยชน์ส่วนตนนั้น เป็นไปได้ว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผลประโยชน์นั้นเป็นสิ่งที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อนว่าเป็นสิ่งที่ตนต้องการ นั่นคือในสภาวะที่ประชาชนมีความขาดแคลนในสิ่งที่ผู้ซื้อเสียงหยิบยื่นให้ นั่นไม่ว่าความขาดแคลนดังกล่าวจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม ความขาดแคลนดังกล่าว

ก็เป็นอาการที่ปรากฏอยู่ให้เห็นได้อย่างชัดเจน และสิ่งที่ผู้ซื้อเสียงหยิบยื่นให้นั้นก็ เป็นสิ่งที่ช่วย บรรเทาอาการดังกล่าวได้ แต่สาเหตุที่ทำให้เกิดความขาดแคลนดังกล่าวคือสิ่งใดนั้น เป็นเรื่อง ที่อาจซับซ้อน ต้องการการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ซึ่งหากประชาชนไม่รู้ในแก่นหรือสาเหตุของ ปัญหาการขาดแคลนนี้ ก็มีความเป็นไปได้สูงที่ประชาชนจะยึดประโยชน์ส่วนตัวหรือประโยชน์ เฉพาะหน้าที่ผู้ซื้อเสียงหยิบยื่นให้ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการใช้สิทธิ

เป้าหมายสำคัญของพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา คือการเข้ามา เป็นฝ่ายบริหารจัดตั้งรัฐบาล เพื่อกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศ โดยผ่านกระบวนการ เลือกตั้ง ดังนั้นกลไกของระบบรัฐสภา และเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้พรรคที่จะเข้า มาเป็นรัฐบาล หรือฝ่ายบริหารจะต้องมีเสียงสนับสนุนข้างมาก หรือเกินกึ่งหนึ่งของจำนวน ส.ส. ทั้งหมดในสภา ในกรณีที่ไม่มีพรรคใดพรรคหนึ่งได้เสียงข้างมากเกินกึ่งหนึ่ง ฝ่ายบริหารจำเป็นต้อง มาจากเสียงสนับสนุนตามกำหนด แล้วจึงจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้น ดังนั้น เพื่อก่อให้เกิด เสถียรภาพในการดำเนินบทบาทหน้าที่ในสภาและบริหารประเทศตามเป้าหมาย ชัยชนะในการ เลือกตั้งจึง เป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับพรรคการเมือง อย่างไรก็ตาม วิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่ง ชัยชนะในการเลือกตั้ง เป็นสิ่งสำคัญต่อระบบการเมืองโดยรวม ในขณะที่ประชาชนไม่รู้แก่นของ ปัญหา และมีค่านิยมพึ่งพายึดติดกับตัวบุคคล การเสนอประโยชน์เฉพาะหน้าหรือประโยชน์ส่วนตัว ของประชาชน ย่อมดึงดูดความสนใจประชาชนให้ไปใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้งได้ง่าย และย่อมมี ความเป็นไปได้สูงที่จะชนะการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมดังกล่าวของประชาชนและ พรรค จะนำไปสู่ปัญหาหลายประการต่อระบบการเมือง เป็นต้นว่า ประการแรก เพื่อประโยชน์ ส่วนรวมเป็นเป้าหมายของประชาธิปไตย หากพรรคการเมืองและประชาชนซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติภายใต้ ระบบระเบียบทางการเมือง มิได้มีเป้าประสงค์ที่จะให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม โดยในการดำเนินการทางการเมือง พรรคให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนตัวของประชาชน และในความคิดเห็น ของประชาชนที่มีต่อการดำเนินการของพรรค ตลอดจนบทบาทในการมีส่วนร่วมของประชาชน ถ้าประชาชนยึดประโยชน์ส่วนตัวของตนแล้ว ประโยชน์ส่วนรวมอันเป็นเป้าหมายของประชาธิปไตย ย่อมยากที่จะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ได้ ทั้งนี้การไม่แก้ปัญหาคือแก่นของปัญหาอันเป็นสิ่งที่เกิด ควบคู่กับการยึดประโยชน์ส่วนตัวของประชาชนนั้น จะมิผลทำให้มีปัญหาของประชาชนที่มีได้รับการ แก้ไขอยู่มากมาย ดังนั้นถึงแม้ประชาชนจะพอใจที่ได้รับประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็น ประโยชน์เฉพาะหน้า แต่เมื่อรากเหง้าของปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข รัฐบาลไม่สามารถสนอง ประโยชน์ที่เกิดจากการแก้ปัญหาคือแก่นได้ ซึ่งเท่ากับว่าความต้องการของประชาชนยังมิได้รับ

การตอบสนอง ความชอบธรรมในผลลัพธ์ย่อมไม่เกิดขึ้น เมื่อประชาชนไม่พอใจในผลงานของรัฐบาล หรือรัฐบาลขาดความชอบธรรม ในที่สุดรัฐบาลดังกล่าวก็จะประสบกับปัญหาเสถียรภาพคลอนแคลน และต่อเนื่องจากความชอบธรรมในผลงาน เมื่อประชาชนเห็นว่ากระบวนการไม่สามารถนำมาสู่ผลที่ต้องการได้ ในที่สุดก็จะมีปัญหาความชอบธรรมของกระบวนการ และเสถียรภาพของระบบโดยรวม

ตัวอย่างประการที่สอง สมบัติ จันทรวงศ์ (2536: 31) ได้กล่าวถึงปัญหาของการเลือกตั้งไว้ว่า

ในระดับของประชาชนผู้เลือกตั้งนั้น ถ้าเริ่มพิจารณาจากจุดที่ว่าประชาชนคนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในชนบทที่ห่างไกลนั้นยังไม่เป็นตัวของตัวเอง หากยังคงอยู่ภายใต้การครอบงำของผู้ที่เหนือกว่าด้านความคิด สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ และเป็นผู้ที่ตนสามารถพึ่งพิงได้เมื่อมีปัญหา และด้วยเหตุนี้จึงนิยมที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งตามแต่ที่ผู้นำในระดับใกล้ตัวจะสั่งการแล้ว การเลือกตั้งครั้งที่ผ่านๆ มา ถ้าจะว่าไปแล้ว ก็กลับเป็นการกดฐานะของชาวบ้านให้ตกต่ำลงไปกว่าเดิมเสียอีก ทั้งนี้ก็เพราะว่า ถึงแม้ว่าโดยทางทฤษฎีแล้ว หัวคะแนนระดับล่างคือระดับกำนันผู้ใหญ่บ้าน จะทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวกลางที่แจกจ่ายเงินและสิ่งของต่อไปยังชาวบ้านอีกทีหนึ่ง แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นเรื่องปกติที่หัวคะแนนจะได้รับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนสูงกว่าที่ชาวบ้านแต่ละคนจะได้รับมาก... เพราะฉะนั้น แม้ว่าประชาชนจะได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง แต่โดยเฉพาะแล้วหัวคะแนนที่เป็นผู้นำท้องถิ่นด้วย จะได้รับสูงกว่ามาก ซึ่งก็เท่ากับเป็นการสร้างฐานะของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้ให้สูงเหนือกว่าชาวบ้านธรรมดายิ่งขึ้นไปอีกนั่นเอง

จากคำกล่าวของสมบัติ จันทรวงศ์ ทำให้กล่าวได้ว่านอกจากพฤติกรรมดังกล่าวจะทำให้เกิดประโยชน์ระยะสั้นกับประชาชนโดยไม่เกิดประโยชน์ส่วนรวมแล้ว พฤติกรรมดังกล่าวจะยิ่งทำให้เกิดการพึ่งพา-ยึดติดต่อบุคคลมากขึ้น และการตัดสินใจทางการเมืองเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลน้อยลง

ตัวอย่างประการที่สาม พฤติกรรมดังกล่าวจะทำให้ ในการแข่งขันเลือกตั้งนั้น ผู้ที่มีอิทธิพล ผู้ที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมรู้จักของประชาชน ผู้ที่มีทุนทรัพย์ ซึ่งเป็นผู้มีโอกาสชนะการเลือกตั้งสูง ได้รับความสำคัญจากพรรค ซึ่งจะส่งผลให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งขึ้นภายในพรรค ภายหลังจากการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะว่า ส.ส. ส่วนใหญ่ซึ่งมาจากผู้นำทางการเมือง ผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น

หรือผู้นำทางธุรกิจ ต่างก็เข้ามาด้วยความต้องการการตอบแทนต่อการช่วยเหลือสนับสนุนพรรคในด้านต่างๆในการเลือกตั้ง แต่เมื่อตำแหน่งหรือผลประโยชน์ทางการเมืองที่พรรคได้รับมามีจำกัด ไม่เพียงพอที่จะสนองความต้องการ ย่อมเกิดความไม่พอใจ ความขัดแย้ง และการแบ่ง เป็นฝักฝ่าย เพื่อแข่งขันช่วงชิงอำนาจในพรรค ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินการในสภา และเสถียรภาพของรัฐบาลในที่สุด

ตัวอย่างประการที่สี่ สืบเนื่องจากตัวอย่างประการที่สาม คือเมื่อพรรคต้องส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งที่มีโอกาสจะได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นผู้แทนสูง และเมื่อบุคคลดังกล่าวต่างเข้ามาด้วยความต้องการตำแหน่งทางการเมือง หรือผลประโยชน์ตอบแทน จึงเกิดการคอร์ปชั่น และไม่เกิดประโยชน์ส่วนรวมเท่าที่ควร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ เป้าหมายของประชาธิปไตยคือความสุขของประชาชนส่วนรวม และกระบวนการของประชาธิปไตย คือ กระบวนการขั้นตอนที่ให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมกำหนดเป้าหมายหรือผลของการเมือง ตลอดจนตรวจสอบควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของผู้ที่มีหน้าที่โดยตรง พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่ได้รับการยอมรับกันว่าจะทำให้มิติทั้งสองของประชาธิปไตยเกิดขึ้น และมีผลในทางปฏิบัติจริง

พรรคการเมืองเป็นกลไกหนึ่งของระบบการเมืองซึ่งมีหน้าที่ต่อระบบการเมือง การดำเนินการของพรรคมีทั้งก่อนการเลือกตั้ง ระหว่างการเลือกตั้ง และภายหลังจากการเลือกตั้ง การวิจัยนี้เน้นศึกษาการดำเนินการก่อน-ระหว่างการเลือกตั้ง โดยหยิบยกประเด็นการคัดเลือกตัวผู้ที่จะเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง และการแข่งขันเลือกตั้ง เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้ลักษณะของผู้สมัคร ตลอดจนลักษณะของการแข่งขันเลือกตั้ง มีอิทธิพลต่อลักษณะการทำงานและปัจจัยนำออกของระบบการเมือง (output) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 และฉบับ พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติม 2535 กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคนจะต้องสังกัดพรรคการเมือง ซึ่งหมายความว่าผู้ที่จะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น จะต้องผ่านการคัดเลือกมาจากพรรคการเมืองในขั้นต้นเสียก่อน พรรคการเมืองจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดคุณสมบัติของผู้แทนในเบื้องต้น ดังนั้นจึงน่าสนใจว่าในการดำเนินการเลือกผู้สมัคร และการดำเนินการในการแข่งขันเลือกตั้งนั้น

พรรคกระทำหน้าที่ของตนต่อระบบการเมืองเพียงใด เมื่อการดำเนินการใดก็ตาม ย่อมมีเป้าหมาย และมีการลงทุน และประเภทของการลงทุนหรือการใช้จ่ายย่อมสอดคล้องกับเป้าหมายการดำเนินการ ดังนั้น จึงศึกษาประเภทการใช้จ่ายและประเภทของผลประโยชน์ในการดำเนินการทางการเมืองของพรรค เพื่อความเข้าใจมากขึ้นในเป้าหมายของพรรค และศึกษาพฤติกรรมหรือปฏิกิริยา ประชาชนที่มีต่อการดำเนินการดังกล่าวของพรรค เพื่อความเข้าใจในเป้าหมายของประชาชน

ในการศึกษาเรื่อง ผลประโยชน์และการใช้จ่ายจากการดำเนินการทางการเมืองของ พรรคการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาว่า พรรคการเมืองให้ความสำคัญกับประโยชน์จากการดำเนินการทางการเมืองของพรรคอย่างไร และประชาชนมีปฏิกิริยาต่อการให้ความสำคัญกับประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวอย่างไร

2. ลักษณะที่พรรคการเมือง ให้ความสำคัญกับประโยชน์จากการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมือง และลักษณะของปฏิกิริยาที่ประชาชนมีต่อการที่พรรคการเมือง ให้ความสำคัญกับประโยชน์ในลักษณะดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประชาธิปไตยหรือไม่

สมมติฐานการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ผลประโยชน์และการใช้จ่ายในการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย ได้ตั้งสมมติฐานไว้ ดังนี้

1. การที่พรรคการเมืองยึดประโยชน์ส่วนตัวของประชาชน และการที่ประโยชน์ส่วนตัวนั้นได้รับการยอมรับจากประชาชน มีส่วนทำให้ประชาธิปไตยไม่พัฒนา

2. ความไม่รู้ถึงแก่นของปัญหาของชุมชน มีส่วนให้ประชาชนยอมรับประโยชน์ของตน

นิยามคำสำคัญที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดคำนิยามทั่วไปที่สำคัญสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ คือ

ผลประโยชน์ส่วนตัวของประชาชน (Personal Interest) หมายถึง ประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ โดยผู้อื่นมิได้มีส่วนเลย

ผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) หมายถึง ประโยชน์ที่บุคคลทั้งหลาย
ในชุมชนมีร่วมกัน โดยที่ประโยชน์ดังกล่าว อาจมีประโยชน์ส่วนตัว ของบุคคลร่วมอยู่ด้วยก็ได้

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลประโยชน์และการใช้จ่ายในการดำเนินการทางการเมือง
ของพรรคการเมือง กับการพัฒนาประชาธิปไตย ในสมมติฐานข้อแรกได้กำหนดวิธีการศึกษาโดย
ให้พรรคการเมือง และประชาชนเป็นผู้กระทำ หรือศึกษาพรรคการเมือง และประชาชน ใน
ฐานะตัวแปรอิสระ (independent variable) และกำหนดให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่
ที่ถูกกระทำ หรือตัวแปรตาม (dependent variable) โดยในส่วนของพรรคการเมืองจะเน้นที่
ทัศนคติของพรรคการเมืองในการให้ความสำคัญกับประโยชน์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการ
ทางการเมืองของพรรคการเมือง ทัศนคติของพรรคการเมือง ในการให้ความสำคัญกับประโยชน์
ต่างๆ ดังกล่าว จะสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินการทางการเมืองของพรรคนั้น พรรคมีจุดมุ่งหมาย
ที่จะให้เกิดอะไรขึ้นบ้าง นั่นคือ ในฐานะที่พรรคการเมืองเป็นองค์กรทางการเมือง ซึ่งมีภารกิจ
และหน้าที่ (mission and function) ต่อระบบการเมือง พรรคการเมืองมีจุดมุ่งหมายในการ
ดำเนินการทางการเมืองอะไรบ้าง อนึ่ง ไม่ว่าพรรคการเมืองจะมีจุดมุ่งหมายเช่นไร จุดมุ่งหมาย
ดังกล่าว ก็ล้วนส่งผลกระทบต่อประชาธิปไตยด้วยกันทั้งสิ้น การศึกษาวิจัยนี้ต้องการพิสูจน์ว่า
จุดมุ่งหมายของพรรคการเมือง ที่เน้นประโยชน์ส่วนตัวของประชาชน มีส่วนทำให้ประชาธิปไตย
ไม่พัฒนา ในส่วนของประชาชนในฐานะที่เป็นตัวแปรอิสระนั้น การศึกษาวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับ
บทบาทของประชาชน นั่นคือการที่ประชาชนยอมรับในประโยชน์ส่วนตัวของตน ว่ามีส่วนทำให้
ประชาธิปไตยไม่พัฒนา อย่างไรก็ตาม ในส่วนของประชาชนนี้การที่ประชาชนยอมรับในประโยชน์
ส่วนตัวของตน ถึงแม้ว่าจะถูกกำหนดให้เป็นตัวแปรอิสระในสมมติฐานข้อแรก เมื่อมีการพิจารณา
ร่วมกับการพัฒนาประชาธิปไตย แต่ในสมมติฐานข้อที่สองการที่ประชาชนยอมรับในประโยชน์
ส่วนตัวของตนถูกกำหนดให้เป็นตัวแปรตาม (dependent variable) โดยที่ตัวแปรอิสระ
(independent variable) ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้ประชาชนยอมรับประโยชน์ส่วนตัว
ของตน คือ ความไม่รู้ถึงแก่นของปัญหาของชุมชน

จากการกำหนดตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ในการศึกษาวิจัยดังที่ได้กล่าวข้างต้น จึงทำให้แนวทางการศึกษา (approach) มุ่งสู่การศึกษาที่คนคิด และบทบาทของพรรคการเมือง และของประชาชน เกี่ยวกับประโยชน์จากการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมือง ด้วยการใช้แนวทางการศึกษาพฤติกรรม (the behavioral approach) โดยกำหนดให้พรรคการเมือง และประชาชนเป็นหน่วยของสิ่งที่วิเคราะห์ (object unit of analysis) โดยมีทัศนคติและการกระทำของพรรคการเมือง และของประชาชนเป็นสาระของสิ่งที่วิเคราะห์ (subject unit of analysis)

ขอบเขตในการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลประโยชน์และการใช้จ่ายในการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมือง กับการพัฒนาประชาธิปไตย ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเพื่อทำการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาเฉพาะพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร
2. ศึกษาประเภทของการใช้จ่าย และการให้ความสำคัญกับประเภทของการใช้จ่ายในการดำเนินการทางการเมืองของพรรค แต่มิได้ศึกษาราคาการใช้จ่ายในการดำเนินการทางการเมืองของพรรค
3. ศึกษาประเภทของประโยชน์ และการให้ความสำคัญกับประเภทของประโยชน์จากการดำเนินการทางการเมืองของพรรค แต่มิได้ศึกษาราคาของประโยชน์จากการดำเนินการทางการเมืองของพรรค
4. ข้อมูลที่ได้จากพรรคการเมืองถือเป็นข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของพรรคการเมืองไทยโดยรวม ซึ่งพรรคที่ให้ข้อมูลนี้เคยพบเห็นจากประสบการณ์ โดยผู้วิจัยจะไม่ถือว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นเรื่องราวของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หรือเป็นเรื่องราวของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ มุ่งอธิบายพฤติกรรมของพรรคการเมืองว่า ในการดำเนินการทางการเมือง พรรคการเมืองใช้ปัจจัยต่าง ๆ มากน้อยต่างกันเพียงใด จุดมุ่งหมายของการดำเนินการและทางการเมืองของพรรคคืออะไร เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์ส่วนตัวของประชาชน ประชาชนนั้นมีปฏิกิริยาเช่นไรต่อพฤติกรรมดังกล่าว และพฤติกรรมของพรรคและประชาชนนี้มีนัยต่อการพัฒนาประชาธิปไตยเช่นไร นอกจากนี้ยังมุ่งศึกษาว่าการที่ประชาชนยอมรับประโยชน์ส่วนตัวของตนนั้น ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากความไม่รู้แก่นของปัญหาใช่หรือไม่ การศึกษานี้เลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลตามแนวทาง (approach) ที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัยแบบพรรณนา (descriptive research) ด้วยวิธีดังต่อไปนี้

1. การศึกษาจากข้อมูลเอกสาร (documentary analysis) งานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากสื่อมวลชนบางส่วนที่กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องในฐานะสื่อที่เสนอข้อเท็จจริง และข้อมูลเบื้องต้น
2. การศึกษาจากทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง
3. การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามประชาชนจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง (140 คน) และจากพรรคการเมือง 3 พรรค (18 คน) ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคประชากรไทย และพรรคพลังธรรม

แบบสอบถามประชาชน ประกอบด้วย 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนตัว ซึ่งประกอบด้วยคำถาม คือ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้

ตอนที่ 2 เป็นคำถามที่จะใช้ทดสอบสมมติฐานข้อแรก คือ ปฏิกิริยาที่ประชาชนมีต่อพฤติกรรมของพรรคการเมือง กล่าวคือประชาชนยอมรับประโยชน์ส่วนตนเพียงใด

ตอนที่ 3 เป็นคำถามที่จะใช้ทดสอบสมมติฐานข้อที่สอง คือ ความไม่รู้ถึงแก่นของปัญหาของชุมชน มีส่วนทำให้ประชาชนยอมรับประโยชน์ส่วนตน

แบบสอบถามพรรคการเมือง ประกอบด้วย 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนตัว ซึ่งประกอบด้วยคำถามคือ ชื่อ-สกุล ตำแหน่งหน้าที่ใน

พรรค ฯลฯ

ตอนที่ 2 เป็นคำถามที่จะใช้ทดสอบสมมติฐานข้อที่แรก คือ ประเภทการใช้จ่าย และ ประเภทของผลประโยชน์ในการดำเนินการทางการเมืองของพรรค

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

1. สัดส่วนการกระจายร้อยละ (Percentage Distribution) เพื่อนำเสนอการกระจายตัวของข้อมูลจำแนกตามคุณลักษณะด้านต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง เช่น การกระจายร้อยละจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และเพื่อนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลของตัวแปรประเภทนามมาตรา (nominal variables) อื่นๆด้วย

2. ค่าเฉลี่ยของลำดับความสำคัญ (Importance-Ranking Means) เพื่อนำเสนอค่าเฉลี่ยที่ผู้ตอบจัดลำดับความสำคัญของตัวแปรหรือปัจจัยต่างๆ ที่ผู้ตอบเลือกตอบในประเด็นต่างๆ แล้วผู้วิจัยจึงมาจัดการให้คะแนนใหม่โดยให้คะแนนมากน้อยตามลำดับความสำคัญ แล้วนำคะแนนที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ตอบคำถามข้อนั้น (ไม่รวมผู้ที่ไม่มีความรู้-ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ) ตามตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง : จากคำถามในแบบสอบถาม "เพื่อให้ได้มาซึ่งผู้สมัครที่มีคะแนนนิยมจากผู้เลือกตั้งพรรคการเมืองไทยให้มีความสำคัญ ต่อปัจจัย 7 ปัจจัยต่อไปนี้ ในระดับใดบ้าง (เรียงลำดับความสำคัญ)"

คำตอบของพรรคการเมือง	ระดับคะแนนที่จัดใหม่โดยผู้วิจัย
ให้ความสำคัญต่อตัวเงิน เป็นอันดับหนึ่ง	7
ให้ความสำคัญต่อตัวบุคคล เป็นอันดับสอง	6
ให้ความสำคัญต่อวัสดุอุปกรณ์ เป็นอันดับสาม	5
ให้ความสำคัญต่อชื่อเสียงของพวก เป็นอันดับสี่	4
ให้ความสำคัญต่อเวลา เป็นอันดับห้า	3
ให้ความสำคัญต่อระบบงานของพรรค เป็นอันดับหก	2
ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาโครงสร้างของพรรค เป็นอันดับเจ็ด	1

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ผู้ตอบไม่ให้ความสำคัญเลย ผู้วิจัยจะให้คะแนนความสำคัญเท่ากับศูนย์ (0) และผู้ตอบสามารถให้ความสำคัญในระดับที่เท่ากัน ในปัจจัยที่เห็นว่ามีความสำคัญเท่ากันด้วย

หลังจากจัดคะแนนใหม่ ผู้วิจัยจะนำคะแนนที่จัดใหม่นี้มาหาค่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ตามสูตรดังนี้

$$\begin{aligned} \text{Mean} &= \sum(x_i) / N \\ \sum x_i &= \text{ผลรวมของคะแนนของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดในแต่ละประเด็น} \\ N &= \text{จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดในแต่ละประเด็น} \end{aligned}$$

เพื่อความสะดวกในการแปลผล และการเปรียบเทียบข้อมูล ผู้วิจัยจึงต้องปรับฐานการคำนวณคะแนนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยปรับคะแนนให้อยู่ในช่วง 0-100 หรือเรียกว่าปรับฐานคะแนนเต็มให้เป็น 100% โดยใช้สูตรดังนี้

$$\begin{aligned} \text{Mean (\%)} &= (\sum(x_i / x_{\max}) \times 100) / N \\ x_i &= \text{คะแนนที่ผู้ตอบได้รับ} \\ x_{\max} &= \text{คะแนนเต็ม} \\ N &= \text{จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม} \\ \sum &= \text{ผลรวม} \end{aligned}$$

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการศึกษาวิจัย ผลประโยชน์และการใช้ง่ายในการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมือง กับการพัฒนาประชาธิปไตย คาดว่าจะได้รับประโยชน์ ดังนี้

1. ทำให้เข้าใจว่า พรรคการเมืองให้ความสำคัญกับประโยชน์จากการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมืองอย่างไร และประชาชนมีปฏิกิริยาต่อการให้ความสำคัญกับประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวอย่างไร ด้วยเหตุผลอะไร
2. ทำให้เข้าใจว่า ลักษณะที่พรรคการเมืองให้ความสำคัญกับประโยชน์จากการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมือง และลักษณะของปฏิกิริยาที่ประชาชนมีต่อการที่พรรค

การเมืองให้ความสำคัญกับประโยชน์ในลักษณะดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประชาธิปไตยหรือไม่ อย่างไร

3. เป็นแนวทางการคาดคะเน แนวโน้มของประชาธิปไตยในไทยว่า จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ในทิศทางใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการมุ่งพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นต่อไป
4. เป็นแนวทาง หรือข้อมูลในการศึกษาวิจัยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องต่อไป

กรอบความคิด

1. ประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยที่กล่าวกันในสังคมไทย เป็นแนวคิดที่มาจากตะวันตก คำว่าประชาธิปไตย มาจากคำว่า Democracy ของตะวันตก ซึ่งมาจากภาษากรีก 2 คำ คือ Demos ซึ่งแปลว่า ประชาชน กับ Kratein ซึ่งแปลว่า การปกครอง เมื่อสนธิกันเป็น demokratia แปลว่า การปกครองโดยผู้ถูกปกครอง หรือการปกครองโดยประชาชน จึงอาจกล่าวได้ว่าประชาธิปไตย หมายถึงการปกครองโดยประชาชนซึ่งเป็นใหญ่

ประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการสำคัญ 2 หลักการด้วยกัน หลักการประการแรก ได้แก่ หลักการการปกครองที่เป็นไปเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม (principle democracy) และหลักการประการต่อมา ได้แก่ หลักการการมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนสามารถตรวจสอบ และควบคุมทั้งทางตรงและทางอ้อมให้การใช้อำนาจเป็นไปตามที่ประชาชนส่วนรวมต้องการ (process democracy) (กนก วงษ์ตระหง่าน 2526) เมื่อพิจารณาจากหลักการทั้งสองนี้ จะพบว่าการให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นอย่างมาก โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนตามที่ประชาชนต้องการ ทั้งนี้เป็นการมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชนส่วนรวม มิใช่เป็นการมุ่งให้เกิดประโยชน์แต่เพียงเฉพาะแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเฉพาะแก่กลุ่มบุคคลใด กล่าวคือ เป็นการให้คุณค่าและความสำคัญกับประโยชน์ของปัจเจกบุคคลทุกคน

หลักการของประชาธิปไตยมีความสอดคล้องกับแนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมอยู่มาก โดยต่างมุ่งให้ปัจเจกบุคคลได้ประโยชน์สูงสุดเช่นเดียวกัน ประชาธิปไตยได้นำแนวความคิดพื้นฐานของปัจเจกบุคคลนิยมเข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญ อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดของประชาธิปไตยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัจเจกบุคคลนิยม ซึ่งแนวความคิดพื้นฐานเหล่านี้ ยกตัวอย่างได้แก่

1. ความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เหตุผล และความสามารถในการพัฒนาตนเองของมนุษย์ นั่นคือความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีเหตุผล โดยการมีเหตุผลจัดเป็นคุณสมบัติของการเป็นมนุษย์ บุคคลเพียงคนเดียวก็สามารถที่จะมีเหตุผลได้ เนื่องจากหน่วยที่เล็กที่สุดของความเป็นมนุษย์ได้แก่ความเป็นตัวบุคคล ด้วยเหตุผลมนุษย์จึงมีความสามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างมีแบบแผนและไม่ใช้กำลัง และด้วยเหตุผลมนุษย์จึงสามารถร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ยิ่งไปกว่านั้นด้วยเหตุผลมนุษย์จึงสามารถที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาและใช้ระบอบการเมืองและสังคมได้

2. ความเชื่อเกี่ยวกับอิสรภาพ เสรีภาพ และสิทธิ กล่าวคือเสรีภาพเป็นสิ่งที่คู่กับความ เป็นมนุษย์ หรือมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ เพื่อคุณสมบัติสำคัญของการเป็นมนุษย์คือการมีเหตุผล และเหตุผลเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์รู้ถึงผลประโยชน์ของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการชี้แนะ การแทรกแซงจากบุคคลอื่นใด หรือหมายความว่าเหตุผลทำให้มนุษย์มีอิสรภาพ ไม่ตกอยู่ภายใต้การชี้นำครอบงำของผู้ใด และมีเสรีภาพที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำใดๆ ก็ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า อิสรภาพและเสรีภาพเกิดขึ้นพร้อมๆ กับความเป็นมนุษย์ และในส่วนของสิทธินั้น สิทธิเป็นสิ่งที่ตามมากับการมีเสรีภาพของบุคคล กล่าวคือการมีเสรีภาพของบุคคลนำไปสู่การมีสิทธิของบุคคลโดยปริยาย เพราะหากบุคคลมีเสรีภาพแต่ไม่สามารถกระทำตามที่ตนเองต้องการได้ ก็เท่ากับว่าเสรีภาพที่บุคคลมีไม่ปรากฏให้เห็นได้จริง

3. ความเชื่อเกี่ยวกับความเสมอภาคของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนต่างมีเหตุผล และเหตุผลก็เป็นคุณสมบัติของการเป็นมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงมีความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์และด้วยความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์ มนุษย์จึงเสมอภาคกันในเสรีภาพด้วย ซึ่งหมายความว่าบุคคลจะเท่าเทียมกันในโอกาส หรือในการที่จะเลือกตัดสินใจคิด แสดงออกใต้อาตามเจตนาธรรมของตนเอง และตามศักยภาพที่ตนเองมี นั่นคือมีความเสมอภาคกันในโอกาสที่จะพัฒนาและใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่

4. ความเชื่อว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน กล่าวคือ อำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน ความสามารถในการใช้เหตุผลของบุคคล ทำให้บุคคลมีอำนาจที่จะตัดสินใจในเรื่องที่เป็นประโยชน์ของตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้อื่นตัดสินใจให้ บุคคลจึงเป็นอิสระไม่ต้องตกอยู่ใต้อำนาจการตัดสินใจของผู้อื่น จึงอาจกล่าวได้ว่าอำนาจที่จะตัดสินใจเองเป็นอำนาจตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ทุกคนล้วนมี นั่นหมายความว่าบุคคลต่างมีความเสมอภาคกันในการมีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งมีเสรีภาพหรือโอกาสที่จะตัดสินใจเลือก ตลอดจนแสดงออกใต้อาตาม

ตามต้องการ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนา อำนาจอธิปไตยปวงชนเป็นผลมาจากการที่บุคคลแต่ละคนสละอำนาจที่ตนมี ได้แก่ อำนาจตัดสินใจความเป็นธรรม และอำนาจที่จะลงโทษผู้กระทำผิด โดยมอบให้ชุมชนหรือสาธารณะเป็นผู้ใช้อำนาจนี้แทน อำนาจที่มนุษย์ต่างสละให้สาธารณะชนนี้เป็นอำนาจปกป้องรักษาเสรีภาพของบุคคลมิให้ถูกล่วงละเมิดได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าอำนาจอธิปไตยปวงชนเป็นอำนาจสำหรับปกป้องรักษาเสรีภาพของบุคคลนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อให้การใช้เสรีภาพของแต่ละบุคคลอยู่ภายในขอบเขตของการไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ประโยชน์สุขส่วนรวม

5. ความเชื่อเรื่องอำนาจอันชอบธรรมในการปกครองของรัฐบาลเกิดจากความยินยอม (consent) ของประชาชน กล่าวคือ เมื่อบุคคลต่างสละอำนาจตัดสินใจและลงโทษของตนเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของตน สังคมเมืองจึงเกิดขึ้นโดยในสังคมเมืองบุคคลจะมีฐานะ 2 ฐานะ คือ เป็นผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังนั้นการที่ประชาชนอยู่ใต้การปกครองของสังคมเมืองจึงเป็นไปด้วยความยินยอม กล่าวคือ เป็นความยินยอมที่จะสละเสรีภาพบางอย่างของตนและอยู่ภายใต้อำนาจส่วนกลาง การยอมอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของสังคมการเมืองนี้จะรวมถึงการยินยอมอยู่ภายใต้รัฐบาลด้วย ส่วนการที่บุคคลยินยอมให้ตัวแทนของตนเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนนั้น เป็นการยินยอมให้ตัวแทนที่ตนเลือกเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง ในฐานะของผู้ปกครองแทนตน

6. ความเชื่อในสิทธิในการคัดค้านและล้มล้างรัฐบาล กล่าวคือ การที่บุคคลมาอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองนั้น ก็เพื่อจะได้มาซึ่งหลักประกันที่มั่นคงยิ่งขึ้นในการชำระรักษาชีวิตเสรีภาพและทรัพย์สิน อำนาจของสังคมการเมืองจึงไม่อาจขยายออกไปเกินกว่าความต้องการของสาธารณะประโยชน์ได้ อำนาจของสังคมการเมืองคืออำนาจที่ตกทอดมาจากอำนาจดั้งเดิมของสมาชิกแต่ละคนของสังคม ดังนั้นรัฐบาลจึงไม่อาจมีอำนาจเกินไปจากอำนาจดั้งเดิมดังกล่าวได้ ด้วยเหตุนี้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของผลประโยชน์ที่รัฐบาลดูแลอยู่นั้น อาจตัดสินใจว่ารัฐบาลใช้อำนาจเกินขอบเขตความเป็นธรรมได้ และความไว้วางใจถอนอำนาจกลับคืนมา

7. ความเชื่อเรื่องการปกครองโดยหลักกฎหมาย กล่าวคือกติกาก่อเกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องมามีเครื่องมือสำหรับรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของบุคคล และเนื่องจากทุกคนมีความเสมอภาคกันในสิทธิและเสรีภาพ ดังนั้นทุกคนจึงต้องได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือทุกคนย่อมมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย ยิ่งไปกว่านั้นเมื่ออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน อำนาจการบัญญัติกฎหมายจึงเป็นของทุกคนด้วย การที่กฎหมายได้รับการบัญญัติ

จากประชาชนจะเป็นหลักประกันว่ากฎหมายมีลักษณะเป็นคุณต่อประชาชนโดยส่วนรวม กล่าวคือ จะปกป้องไว้ซึ่งเสรีภาพของประชาชนทุกคนอย่างเป็นธรรม

อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องความสามารถของมนุษย์ และคุณสมบัติของมนุษย์เป็นพื้นฐานของความเชื่อทั้งปวงของประชาธิปไตย ความคิดความเชื่ออื่นๆ ตลอดจนโครงสร้างและขั้นตอนของประชาธิปไตย ล้วนแต่อยู่ภายใต้กรอบของความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าความคิดที่ว่ามนุษย์มีเหตุผล รู้จักความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด และมีความสามารถในการพัฒนาตนเองนี้ เป็นข้อกำหนดเบื้องต้น (assumption) ของประชาธิปไตย การมีเหตุผลของมนุษย์นี้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์มีความสามารถในการใช้เหตุผลในทางการคิด การกระทำจนถึงการสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถตัดสิน (judgement) อย่างมีเหตุผลได้ ดังนั้นอำนาจและขีดความสามารถของประชาธิปไตยจึงอยู่ที่ว่า ประชาธิปไตยให้ความเป็นไปได้แก่มนุษย์ที่จะคิดกระทำสร้างสรรค์อย่างมีเหตุผลได้ และนำไปสู่การได้ประโยชน์สูงสุดแก่ตัวมนุษย์เองตั้งแต่ในฐานะปัจเจกบุคคลจนถึงสังคม (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 613) อาจกล่าวได้ว่าด้วยความเชื่อดังกล่าวระบอบประชาธิปไตยจึงมีการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมาก โดยระบอบการปกครองจักมุ่งจัดสรรให้ประโยชน์สูงสุดเกิดแก่ปัจเจกบุคคลทุกคน และให้ปัจเจกบุคคลได้มีโอกาสปกครองตนเอง

เมื่อเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยคือประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม และเมื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมมีความหมายว่าประโยชน์นั้นจักต้องเกิดกับประชาชนทุกคน และจักต้องตรงกับความต้องการของประชาชน จึงอาจกล่าวได้ว่าประโยชน์ที่สังคมการเมืองจะต้องจัดสรรให้กับประชาชนเป็นประโยชน์ตามความต้องการของประชาชนแต่ละคน

มนุษย์ทุกคนล้วนมีความต้องการ และผลประโยชน์ที่บุคคลต้องการอาจจะ เป็นสิ่งที่คาดหวัง หรือเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข การที่ผลประโยชน์ส่วนรวมจะเกิดขึ้นจริง หรือการที่ทุกคนจะได้มาซึ่งผลประโยชน์ตามความปรารถนาของแต่ละคนนั้น มีบางสิ่งบางอย่างที่จะต้องนำมาพิจารณา ประการแรก ทรัพยากรหรือผลประโยชน์อันเป็นที่ต้องการนั้นมีอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่มีความต้องการเป็นจำนวนมาก การจักสนองประโยชน์ของทุกคนให้ได้ในเวลาเดียวกัน และอย่างตลอดไปนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังนั้นจึงจะไม่มีผู้ใดที่ได้ในทุกอย่างทุกอย่างตามที่ต้องการ ประการที่สอง ปัญหาและความหวังของประชาชนนั้น นอกจากจะมีจำนวนมากมายแล้ว ยังมี ความแตกต่างหลากหลายกันออกไปด้วย อีกทั้งยังอาจเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา นอกจากนี้ ความต้องการของบุคคลหนึ่งอาจจะขัดกับการได้มาซึ่งผลประโยชน์ของอีกบุคคลหนึ่งได้ ยิ่งไปกว่า

นั้น เจื่อนไขของปัญหาแต่ละปัญหาหรือของความคาดหวังแต่ละอย่างก็มีความแตกต่างกันออกไป และการดำเนินการ เพื่อแก้ปัญหาและ เพื่อความคาดหวังแต่ละอย่างก็มีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรที่แตกต่างกันเช่นกัน ประการที่สาม ตัวบุคคลเองเท่านั้นที่เป็นผู้รู้จักความต้องการของตนได้ดีที่สุด ดังนั้นหากไม่มีข้อมูลจากประชาชนก็จะมีผู้ใดล่วงรู้ได้เลยว่า สิ่งที่ประชาชนต้องการคืออะไรและ จักไม่มีผู้ใดล่วงรู้ได้ว่าสิ่งใดคือประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งมีผลทำให้เป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยไม่เป็นผลขึ้นจริง เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในผลประโยชน์ที่จะจัดสรรให้ประชาชนว่าผลประโยชน์ใดที่ควรจัดสรร การจัดสรรเท่าใด แก่ประชาชนกลุ่มใด และในเวลาใด ประการที่สี่ การที่ประชาชนจะรู้ว่าความต้องการของตนหรือผลประโยชน์ของตนในเรื่องต่างๆคืออะไรนั้น ประชาชนจะต้องมีข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะใช้พิจารณาตัดสิน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนได้รับรู้ข่าวสารให้เพียงพอ และเมื่อเงื่อนไขสำคัญของการได้มาซึ่งประโยชน์ประชาชนโดยรวม คือการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวจักต้องเป็นไปในลักษณะที่ประชาชนรู้ความต้องการของตนเองด้วย การมีข้อมูลอย่างเพียงพอแก่การตัดสินใจของประชาชนจึงนับเป็นปัจจัยที่สำคัญมาก

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การที่จุดหมายสูงสุดของประชาธิปไตยจะบรรลุได้จริงนั้น จักต้องมีการให้ความสำคัญกับเงื่อนไขบางประการ เงื่อนไขดังกล่าวยกตัวอย่างได้แก่

1. การปกป้องเสรีภาพส่วนบุคคล
2. การส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของบุคคล
3. การดูแลเรื่องการใช้เสรีภาพที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น
 - 3.1 การวางแผนการการจัดสรรประโยชน์ที่เหมาะสมและปฏิบัติได้จริง
 - 3.2 การนำแผนการไปปฏิบัติ
 - 3.3 การเปิดโอกาสและส่งเสริมให้มีการรับรู้และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

เมื่อประชาธิปไตยมีความหมายและหลักการตลอดจนเงื่อนไขต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ การพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตย หรือการพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตย จึงต้องกระทำภายใต้กรอบที่ยกเป็นตัวอย่างเหล่านี้ด้วย

2. ระบบตัวแทน

เนื่องจากในความเป็นจริงของโลกปัจจุบัน ประเทศทุกประเทศมีประชาชนจำนวนมาก มีกิจกรรมที่ต้องการตัดสินใจที่มากมายและซับซ้อน จึงทำให้ประชาชนไม่สามารถกระทำหน้าที่บางอย่างทางการเมืองได้โดยตรง เป็นต้นว่าไม่สามารถจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐบาลได้โดยตรง ดังนั้นการมีตัวแทนของประชาชนจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ระบบตัวแทน (system of representation) จึงเป็นกลไกทางการเมืองสมัยใหม่ที่ใช้ในทุกประเทศ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2526: 41-42)

ในระบบประชาธิปไตย เนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดปัจเจกบุคคลนิยม ระบบตัวแทนจึงต้องสอดคล้องกับแนวความคิดเหล่านี้ด้วย

เมื่อประชาธิปไตยมีหลักการเบื้องต้น 2 ประการ คือ ประการแรก หลักการการปกครองเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม ประการที่สอง หลักการการที่คนจำนวนมากสามารถเลือกให้การใช้อำนาจเป็นไปตามที่ตนต้องการ ดังนั้นตัวแทนจึงต้องมีเป้าหมายที่จะบริหารประเทศในทิศทางที่สนองต่อประชาชนโดยรวม เป้าหมายนี้จะเกิดขึ้นจริงได้นั้นก็ต่อเมื่อตัวแทนดังกล่าวเป็นตัวแทนเจตนาารมณ์ของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งลักษณะของการได้มาซึ่งตัวแทน ตลอดจนการใช้อำนาจภายในขอบเขตของตัวแทนก็มีส่วนทำให้เกิดตัวแทนเจตนาารมณ์ของประชาชนขึ้น การที่ประชาชนเป็นผู้กระทำการเลือกผู้แทนนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนทำให้การดำเนินการทางการเมืองของผู้แทนตรงตามเจตนาารมณ์ของประชาชน ทั้งนี้เพื่อประชาชนรู้ในความต้องการหรือผลประโยชน์ของตนเอง และทำการเลือกผู้แทนของตนโดยพิจารณาจากแผนการหรือนโยบายที่ผู้แทนจะนำไปปฏิบัตินั้น นอกจากจะทำให้ได้ผู้แทนของตนแล้วยังเท่ากับเป็นการเลือกหรือแสดงถึงเจตนาารมณ์ของตนด้วยว่าต้องการให้ผู้แทนของตนกระทำการใดแทนตน ส่วนในเรื่องของการใช้อำนาจในขอบเขตของตัวแทน หากผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนใช้อำนาจในขอบเขตของเจตนาารมณ์ของประชาชน ก็จะได้ชื่อว่าที่ได้รับเลือกนั้นเป็นตัวแทนเจตนาารมณ์ของประชาชนอย่างแท้จริง

จรรยา สุภาพ (2527: 158) ได้ให้ความหมายของคำว่า การเป็นตัวแทน (representation) ว่า หมายถึง "การปฏิบัติหน้าที่ที่เป็นตัวแทนของประชาชนของบรรดาผู้แทนที่ได้รับเลือกเข้ามาทำหน้าที่ในสภานิติบัญญัติ ตามปกติการทำหน้าที่นี้ บรรดาผู้แทนต้องเป็นตัวแทนของประชาชนที่เลือกตนเข้ามา และประชาชนทั้งประเทศ และต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความคิดเห็นของตนโดยถือเจตนาารมณ์ของประชาชนทั่วไปเป็นแนวทาง"

นอกจากนี้ จรูญ สุภาพ (2527: 159) ยังได้ให้ความหมายของคำว่า รัฐบาลที่เป็นผู้แทนของประชาชน (representative government) ว่าหมายถึง "รัฐบาลที่สภานิติบัญญัติประกอบด้วยตัวแทนของประชาชนทั้งประเทศ โดยประชาชนเลือกเข้ามาใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนทั้งหมด..."

กนก วงษ์ตระหง่าน (กนก วงษ์ตระหง่าน 2526: 42) กล่าวถึงหลักการของระบบตัวแทนไว้ดังนี้ "หลักการของระบบตัวแทน คือ การมีบุคคลจำนวนหนึ่งเพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ ในทิศทางที่สนองตอบต่อประชาชนของประเทศที่เป็นผู้เลือกตนเข้ามาบริหารประเทศ อีกทั้งอำนาจที่ใช้ในการบริหารนั้น เป็นอำนาจที่รับมอบมาจากประชาชนของประเทศนั้น"

จากการกล่าวถึงตัวแทนของ จรูญ สุภาพ และ กนก วงษ์ตระหง่าน จะสังเกตเห็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้เป็นตัวแทนนั้น จะต้องเป็นผู้ที่ประชาชนเลือกเข้ามา อำนาจที่ตัวแทนใช้เป็นอำนาจที่ได้รับมอบจากประชาชน
2. ผู้เป็นตัวแทนจะต้องเป็นตัวแทนของประชาชนที่เลือกตนเข้ามา และเป็นตัวแทนปวงชนทั้งหมด ซึ่งหมายความว่าผู้แทนจะต้องบริหารประเทศในทิศทางที่สนองตอบต่อเจตนารมณ์ของประชาชนผู้เลือก

ในระบอบประชาธิปไตย จะเห็นได้ว่าประเด็นแรกนี้ความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน และความเชื่อเรื่องอำนาจอันชอบธรรมในการปกครองของรัฐบาลเกิดจากความยินยอมของประชาชน ส่วนในประเด็นที่สองมีความเกี่ยวข้องกับหลักการหรือเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นการปกครองเพื่อประชาชนส่วนรวม นั่นคือการปกครองที่จะนำไปสู่ประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมได้นั้น จึงต้องมีการยึดถือเจตนารมณ์ของประชาชน เพราะไม่มีใครรู้ถึงความต้องการหรือผลประโยชน์ของประชาชนได้ดีเท่ากับตัวประชาชนเอง และโดยที่เป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยคือประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นถึงแม้ว่าผู้ที่เป็นตัวแทนจะต้องเป็นตัวแทนของประชาชนที่เลือกตนเข้ามา แต่ผู้แทนนั้นก็จะต้องยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักด้วย มิฉะนั้นเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยก็จะไม่เกิดขึ้นจริง ซึ่งในส่วนนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเลือกตั้งนั้นหากประชาชนผู้เลือกยึดถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ไม่ยึดถือประโยชน์ส่วนรวม ถึงแม้ว่าผู้แทนจะปฏิบัติหน้าที่โดยอาศัยเจตนารมณ์ของประชาชนเป็นหลัก โอกาสที่จะเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมก็ยังมีน้อย

จะเห็นได้ว่าหากผู้แทนของประชาชนไม่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนเจตนาารมณ์ของประชาชน ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจจากประชาชนได้ นั่นคือเกิดความไม่ชอบธรรมในผลลัพธ์ของการปกครอง และเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าผู้แทนของประชาชนจะทำหน้าที่ดังกล่าวอย่างเคร่งครัดก็ตาม หากประชาชนผู้เลือกตั้งยึดถือประโยชน์ส่วนตัวของตน การปฏิบัติหน้าที่ของผู้แทนนั้นก็ไม้อาจนำไปสู่ประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นก็คือจะไม่เกิดการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรม กล่าวคืออาจจะมีบางกลุ่มที่ได้ประโยชน์ ในขณะที่บางกลุ่มไม่ได้หรืออาจมีบางกลุ่มที่ได้ประโยชน์ ในเวลาที่ไม่สมควร เป็นต้น นอกจากนี้ยังอาจมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันได้ในเรื่องทางออกเป็นธรรมที่สุดในการจัดสรรประโยชน์ ซึ่งก็เท่ากับว่าทำให้เกิดคำถามเรื่องความชอบธรรมในผลการปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกัน ซึ่งตรงจุดนี้ในที่สุดอาจเกิดการเรียกร้องอำนาจกลับคืนจากประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจก่อนวาระที่กำหนดไว้ได้ และยิ่งไปกว่านั้นหากคำถามเรื่องความชอบธรรมในผลลัพธ์นี้มีมากในที่สุดอาจนำไปสู่ความสงสัยข้องใจในกระบวนการการเมืองการปกครองอีกด้วย

3. แนวคิดปัจเจกบุคคลนิยมของสังคมนิยม

กนก วงษ์ตระหง่าน (2532: 598) ได้กล่าวถึงแนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมของสังคมนิยมไว้ดังนี้

ประชาธิปไตยตะวันตกเป็นระบอบการเมืองที่เปิดโอกาสให้แก่ปัจเจกบุคคลได้รับประโยชน์สูงสุดจากสังคมนิยมเมือง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปัจเจกบุคคลนิยมที่เน้นถึงการทำประโยชน์สูงสุดแก่ปัจเจกบุคคลในสังคม กระบวนการเรียนรู้และกล่อมเกลาวัฒนธรรมได้ปลูกฝังคุณค่าหรือแนวคิดปัจเจกบุคคลนิยมเช่นกัน แต่คุณค่าหรือแนวคิดปัจเจกบุคคลนิยมของสังคมนิยมไทยต่างไปจากของสังคมนิยมตะวันตก กล่าวคือ แทนที่จะเน้นหลักการแห่งเสรีภาพและสิทธิที่จะกระทำตามความต้องการอย่างมีเหตุผล ปัจเจกบุคคลนิยมในสังคมนิยมไทยกลับมีลักษณะที่ก่อให้เกิดการคิดถึงตนเองเป็นที่ตั้ง "การคิดถึงตนเอง" ดังกล่าวนำไปสู่ความไม่เป็นอิสระต่อตนเอง นั่นหมายความว่า ปัจเจกบุคคลนิยมในสังคมนิยมไทยเลือกที่จะขึ้นต่อปัจเจกบุคคลอื่นซึ่งมีสถานภาพทางสังคมที่สูงกว่า (ทั้งในด้านอำนาจฐานะ ตำแหน่งหน้าที่ ความรู้ความสามารถ) หรือขึ้นต่อสถาบันทางสังคมหรือองค์กรที่ตนสังกัดมากกว่าที่จะยึดหลักการของเสรีภาพซึ่งนำไปสู่สิทธิที่ตนพึงมีพึงได้ เพราะฉะนั้นปัจเจกบุคคลนิยมของสังคมนิยมไทยจึงไม่เป็นอิสระโดยสิ้นเชิง เช่นเดียวกับปัจเจกบุคคลนิยมตะวันตก

เหตุที่ปัจเจกบุคคลของสังคมไทยต้องการขึ้นต่อปัจเจกบุคคลอื่นที่มีสถานภาพสูงกว่า ก็ด้วยเชื่อว่าปัจเจกบุคคลที่สูงกว่าสามารถช่วยเหลือเขาได้ในยามเดือดร้อน ในทำนองเดียวกัน ปัจเจกบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่าก็เชื่อว่าตนจะประสบความสำเร็จและรักษาสถานภาพที่สูงกว่านี้เอาไว้ได้หากมีเพื่อนหรือลูกน้องจำนวนมากคอยค้ำจุน

จากแนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมของสังคมไทยที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าว มีลักษณะที่เอื้ออำนวย หรือเข้ากันได้ดีกับความคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า แนวคิดปัจเจกบุคคลนิยมของสังคมไทย เป็นพื้นฐานสำคัญที่รองรับให้ระบบอุปถัมภ์ดำรงอยู่อย่างมั่นคง และนอกจากนี้แนวความคิดนี้ยังมีผลต่อการเบี่ยงเบนของพฤติกรรมกรรมกรมีส่วนร่วมทางการเมืองอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อปัจเจกบุคคลนิยมแบบไทยทำให้เกิดการพึ่งพา ยึดติดกับตัวบุคคลอื่น มากกว่าที่จะทำให้เกิดการรู้ความต้องการของตนเอง โดยจะเป็นการพึ่งพิงในฐานะคนรู้จัก หรือญาติพี่น้อง หรือในฐานะที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนตัวตอบแทน ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงมีลักษณะที่เป็นการร่วมมือ (cooperation) มากกว่าที่จะเป็นการมีส่วนร่วม (participation) หรือมีลักษณะของการรอรับ-ขอร้อง มากกว่าจะเป็นการเรียกร้อง

4. พรรคการเมือง

ทฤษฎีเชิงหน้าที่ (functional theory) อธิบายว่า ความสำคัญขององค์การหรือสถาบันใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับหน้าที่ขององค์การหรือสถาบันนั้นที่พึงกระทำต่อระบบที่องค์การหรือสถาบันนั้นสังกัดอยู่ ฉะนั้นความสำคัญของพรรคการเมืองจึงขึ้นอยู่กับหน้าที่ของพรรคการเมืองที่กระทำต่อระบบการเมือง ถ้าพรรคการเมืองไม่กระทำหน้าที่ของตนต่อระบบ ความสำคัญของพรรคการเมืองต่อระบบการเมืองก็จะลดลงตามไปด้วย และถ้าหน้าที่นั้นหมดไปหรือไม่จำเป็นอีกต่อไปสำหรับระบบการเมือง พรรคการเมืองก็จะหมดความสำคัญไป และไม่จำเป็นที่จะต้องคงอยู่อีกต่อไป กล่าวคือ การมีพรรคการเมืองในระบบการเมืองเนื่องจากพรรคการเมืองมีความจำเป็นเชิงหน้าที่ (functional necessity) ต่อระบบการเมืองนั้น และด้วยเหตุผลดังกล่าว พรรคการเมืองจึงมีความสำคัญต่อระบบการเมือง (กนก วงษ์ตระหง่าน 2536: 45-46)

ได้เคยกล่าวแล้วว่า ประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการสำคัญ 2 ประการ ประการแรกเป็นเป้าหมายของประชาธิปไตย อันได้แก่ประโยชน์สุขของประชาชนโดยส่วนรวม ส่วนที่สองเป็นกระบวนการของประชาธิปไตย อันได้แก่ขั้นตอนและวิธีการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

เพื่อนำมาซึ่งประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวมในที่สุด อย่างไรก็ตาม การดำเนินการทางการเมืองตามหลักการทั้งสองนี้ โดยอาศัยปัจเจกบุคคลเพียงลำพังนั้นไม่สามารถจะทำได้ ปัจเจกบุคคลแต่เพียงลำพังไม่สามารถมีคุณสมบัติแห่งการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้ครบ อย่างไรก็ตาม ในประชาธิปไตยยุคใหม่ต่างมีการยอมรับกันว่าสถาบันทางการเมืองที่จะทำหน้าที่ด้วยเงื่อนไขทั้งสองเงื่อนไขนี้ได้คือพรรคการเมือง (กนก วงษ์ตระหง่าน 2536: 293-295)

เมื่อมิติแรกของประชาธิปไตย คือเป้าหมายของประชาธิปไตย เน้นการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม โดยผู้ดำเนินกิจกรรมทางการเมือง จะต้องมีความรู้ที่ดีในทางคุณธรรมและความรู้ และเมื่อมิติที่สองเกี่ยวข้องกับกระบวนการประชาธิปไตย เน้นกระบวนการขั้นตอนวิธีการที่ถูกต้อง กล่าวคือให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมกำหนดเป้าหมายหรือผลของการเมือง ตลอดจนตรวจสอบควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของผู้ที่มีหน้าที่โดยตรง ดังนั้นพรรคการเมืองในฐานะสถาบันทางการเมืองที่จะทำให้ประชาธิปไตยเป็นจริงขึ้นมา ย่อมจะต้องทำให้มิติทั้งสองประชาธิปไตยเกิดขึ้น และมีผลในทางปฏิบัติจริง ด้วยเหตุนี้พรรคการเมืองจึงจะต้องมีหน้าที่เบื้องต้นที่สำคัญ 2 ประการ คือ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2536: 321-322)

1. มีหน้าที่คัดเลือกผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรม และความรู้ที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้บรรลุเป้าหมายของประชาธิปไตย
2. มีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตามกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการที่กำหนดไว้ตามกติกาของประชาธิปไตย

เพื่อที่จะดำเนินการตามหน้าที่ทั้ง 2 ประการที่กล่าวมานี้ พรรคการเมืองจะต้องปฏิบัติหน้าที่เสริมอีกหลายประการ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองมีทั้งหน้าที่ก่อนการเลือกตั้ง และหลังการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม ขอบเขตของการศึกษานี้อยู่ที่การดำเนินการทางการเมืองของพรรค ก่อน-ระหว่างการเลือกตั้งเท่านั้น โดยเน้นที่การดำเนินการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง และการแข่งขันเลือกตั้ง

การคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น มีความสำคัญ ทั้งนี้เท่ากับเป็นการคัดเลือกผู้ที่จะไปแข่งขันเป็นผู้ปกครอง ไปเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชน ซึ่งบุคคลที่ได้รับเลือกนี้ จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อลักษณะของปัจจัยนำออกทางการเมือง (output) และการแข่งขันเลือกตั้งก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการคัดเลือกผู้สมัครเลย ทั้งนี้ประการแรกเนื่องจากการเลือกตั้งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการจะได้ไปปฏิบัติภารกิจในสภา ประการต่อมาเนื่องจากการแข่งขันเลือกตั้งเป็นโอกาสหนึ่งที่พรรคการเมืองจะได้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมความคิดความต้องการของ

ประชาชนกับรัฐบาล ซึ่งหากพรรคการเมืองปฏิบัติหน้าที่ตัวกลางนี้สำเร็จ และได้เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในสภา และทำให้เกิดปัจจัยนำออกทางการเมืองที่ประชาชนพอใจหรือตรงกับเจตนารมณ์ของประชาชนแล้ว ความชอบธรรมในผลลัพธ์นี้จะช่วยยืนยันความชอบธรรมของกระบวนการได้ ทั้งนี้ประชาชนเห็นว่ากระบวนการเลือกตั้งสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ตนปรารถนาได้

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาพฤติกรรมของพรรค ในการกำหนดตัวผู้สมัคร ในการแข่งขันเลือกตั้ง เพื่อความเข้าใจในเป้าหมายการดำเนินการของพรรค และศึกษาความเห็น ตลอดจนปฏิบัติการของประชาชนที่มีต่อพฤติกรรมดังกล่าว และนัยสำคัญของพฤติกรรมเหล่านี้ต่อประชาธิปไตย

5. แนวคิด maximize benefits and minimize costs (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว 2531: 160-166)

นักวิจัยจำนวนมากศึกษากระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และแบบแผนการตัดสินใจทางการเมือง โดยใช้กรอบการตัดสินใจแบบมีเหตุผล คือใช้ตัวแบบความมีเหตุผล ในการวิเคราะห์การตัดสินใจ ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อหรือสมมติฐานเบื้องต้นว่ามนุษย์มีเหตุผล (rationality)*

การตัดสินใจแบบมีเหตุผล (rational decision making) คือการตัดสินใจที่อาศัยเหตุผลเชิงตรรกะเป็นฐานในทุกขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนของการรับรู้ปัญหา (recognition of the problem) ขั้นตอนที่ 2 ปัญหาต้องได้รับการนิยามอย่างชัดเจน ขั้นตอนที่ 3 ระบุเป้าหมายและระบุลำดับก่อนหลังของความต้องการต่อการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ขั้นตอนที่ 4 คือการสำรวจวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายทุกวิธีการที่พึงมี ระบุค่าใช้จ่ายของแต่ละทางเลือก รวมถึงคุณประโยชน์ที่พึงเกิดขึ้น ขั้นสุดท้าย ได้แก่ การเลือกวิธีการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา ซึ่งเป็นทางเลือกที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด และให้ประโยชน์สูงสุด

*ผู้วิจัยตระหนักดีว่า มนุษย์มิได้ใช้เหตุผลในการตัดสินใจตลอดเวลา แต่ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยก็มีความเชื่อว่า ในการตัดสินใจนั้นมนุษย์ก็ได้ไม่ใช้เหตุผลตลอดเวลาเช่นกัน

ที่กล่าวมาเกี่ยวกับคุณลักษณะในอุดมคติของกระบวนการตัดสินใจแบบมีเหตุมีผล จะกล่าวได้ว่ามีหลักการสำคัญประการหนึ่งที่ยึดถือ ก็คือการพยายามที่จะทำการให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด (maximize benefits and minimize costs) นั่นคือกรตัดสินใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นผลมาจากการเปรียบเทียบค่าราคาที่จะเสียไปกับผลประโยชน์ที่จะได้มา หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ มีสมมติฐานเบื้องต้นว่า มนุษย์มีความสามารถในการใช้เหตุผล และมนุษย์ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ และการตัดสินใจเป็นผลมาจากการเปรียบเทียบค่าราคาที่จะเสียไป กับผลประโยชน์ที่จะได้มา ซึ่งหมายความว่าทั้งเป้าหมายและการกระทำทั้งปวงขึ้นอยู่กับสัดส่วนของค่าราคาที่จะเสียไปกับผลประโยชน์ที่พึงได้ (ทางเศรษฐกิจเรียกว่า B/C ratio)

ถึงแม้ว่าการวิจัยนี้จะมิได้ศึกษาค่าราคาของประโยชน์ในการดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมือง แต่ความคิดเรื่องการตัดสินใจแบบมีเหตุมีผล (rational decision making) และการพยายามที่จะทำการให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด (maximize benefits and minimize costs) ก็ยังคงถูกนำมาใช้ประกอบการวิจัย เป็นต้นว่า ใช้เป็นหลักการช่วยพิจารณาว่าพรรคการเมืองมีเป้าหมายอะไร นั่นคือ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ต้องการ พรรคการเมืองย่อมมีการลงทุนดำเนินการ ดังนั้นการศึกษาประเภทของการลงทุนของพรรค ว่าพรรคให้ความสำคัญกับการลงทุนประเภทใด ย่อมช่วยในการศึกษาเป้าหมายที่พรรคประสงค์ได้ ทั้งนี้เพราะด้วยหลักคิดนี้พรรคการเมืองการดำเนินการของพรรคการเมืองจะเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล หรือเป็นการลงทุนที่พิจารณาถึงผลประโยชน์หรือเป้าหมายที่จะเกิดขึ้นจากการลงทุนยิ่งไปกว่านี้ นอกเหนือจากการใช้เป็นหลักการพิจารณาเป้าหมายของพรรคการเมือง ยังช่วยในการคาดการณ์อนาคตได้ด้วยว่า ในอนาคตพฤติกรรมของพรรคการเมืองมีแนวโน้มจะเป็นเช่นไร

6. แนวความคิดพรรคคน (labour oriented party) และพรรคเงิน

(capital oriented party) (กนก วงษ์ตระหง่าน 2536: 194-195)

พรรคคนเป็นพรรคที่ให้ความสำคัญแก่คนในการดำเนินการทางการเมืองของตน พรรคการเมืองที่ยึดแนวทางนี้จะพัฒนาโครงสร้าง และระบบงานของตนให้เอื้อต่อการดึงคนจำนวนมากให้เข้ามาร่วมกิจกรรม หรือสนับสนุนพรรค เช่นด้วยการเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือภัยให้กับพรรค พรรคการเมืองประเภทนี้จะมีจำนวนสมาชิก และบุคคลที่ศรัทธาและพร้อมจะสนับสนุนพรรคจำนวนมาก เมื่อพรรคจะดำเนินการทางการเมือง สมาชิกและบุคคลที่ศรัทธาต่อพรรคจะถูกระดมเข้ามา

สนับสนุนพรรค อย่างมีแบบแผนและระบบ

พรรคเงิน เป็นพรรคที่ให้ความสำคัญกับเงินทุนในการดำเนินการทางการเมือง เช่น การเลือกตั้งของพรรค โดยเห็นว่าเงินทุนเป็นกลไกหรือเครื่องมือที่มีประสิทธิผลต่อความสำเร็จของพรรค ดังนั้นพรรคประเภทนี้จะต้องพัฒนาโครงสร้างและระบบที่เอื้อต่อการหาทุนให้ได้จำนวนมากแก่พรรค เมื่อพรรคมีเงินทุนก็เชื่อว่าพรรคจะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสำคัญของสมาชิกพรรคก็จะลดลงไป ตรงกันข้ามบุคคลที่สามารถช่วยหาทุนได้มากก็จะมีความสำคัญต่อพรรคมากตามไปด้วย

แม้ว่า แนวความคิดสำหรับการระดมแรงงานในพรรคคน และการระดมทุนในพรรคเงิน จะแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งพรรคคนและพรรคเงิน ต่างต้องปรับโครงสร้างและระบบอำนวยการภายในพรรค โดยเฉพาะวิธีการหาทุนให้เป็นระบบและเปิดเผยกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากสำหรับพรรคคนนั้น กิจกรรมต่างๆของพรรคยังจำเป็นต้องมีเงินทุนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเฉพาะในกิจกรรมการเลือกตั้ง และสำหรับพรรคเงินนั้น จะพบว่านับวันจำนวนเงินที่ต้องใช้ในกิจกรรมของพรรคการเมืองจะเพิ่มมากขึ้น จนไม่สามารถหาเงินมาได้ทันต่อความต้องการที่ทวีสูงขึ้นทุกขณะ วิธีการหนึ่งในการหาทุนอย่างเปิดเผยและเป็นระบบกว่าที่เป็นอยู่ ได้แก่ การปรับนโยบายหรือความคิดของพรรคการเมืองให้มีความสำคัญ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เมื่อได้รับการเลือกตั้ง เมื่อจะสามารถดึงกำลังสนับสนุนทางการเงินจากกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มบุคคลที่จะได้รับผลประโยชน์จากการที่นโยบายนั้นได้รับการปฏิบัติ

7. การวางแผนโครงการแบบ ZOPP (1993: 12-16)

ZOPP เป็นคำย่อจากภาษาเยอรมัน "Zeit Orientierte Projekt Planung" หรือแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า "Objectives-Oriented Project Planning"

ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน 3 ประการดังต่อไปนี้

1. วิธีการ (method) คือแนวทางสำหรับการดำเนินการในกลุ่มผู้วางแผน
2. การวางแผนเป็นกลุ่ม (team approach) เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาปัญหาที่ครอบคลุมสาขาต่างๆหลายสาขา
3. การใช้ระบบทัศนูปกรณ์ (visualization) และ การใช้เอกสารบันทึกผลการดำเนินการประกอบการวางแผนตลอดกระบวนการ

ขั้นตอนการวางแผนด้วยวิธีการซ็อน

- ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์บุคคล/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายในโครงการ และบุคคลหรือองค์กรทั้งหมด ที่มีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ
- ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหา
การบ่งชี้ปัญหาหลัก
- ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ปัญหา
การวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบที่เกิดจากปัญหาหลัก
- ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์วัตถุประสงค์
การเปลี่ยนแผนผังปัญหาให้เป็นแผนผังวัตถุประสงค์
- ขั้นที่ 5 การกำหนดหาทางเลือกที่น่าจะนำไปใช้ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาได้
การกำหนดหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา
- ขั้นที่ 6 การร่างแผนหลักของโครงการ
ขั้นตอนการร่างวัตถุประสงค์ และกิจกรรมโครงการ
- ขั้นที่ 7 การร่างแผนหลักของโครงการ
ขั้นตอนการกำหนดหาปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินโครงการ
- ขั้นที่ 8 การร่างแผนหลักของโครงการ
ขั้นตอนการกำหนดมาตรการชี้วัดความสำเร็จของวัตถุประสงค์
- ขั้นที่ 9 การร่างแผนหลักของโครงการ
ขั้นตอนการกำหนดหาหลักฐานสำหรับใช้ในการตรวจสอบความสำเร็จ ของวัตถุประสงค์
- ขั้นที่ 10 การร่างแผนหลักของโครงการ
ขั้นตอนการทบทวนว่าปัจจัยภายนอกที่กำหนดไว้มีผลกระทบและเกี่ยวข้องกับโครงการมากน้อยเพียงใด
- ขั้นที่ 11 การร่างแผนหลักของโครงการ
ขั้นตอนการตรวจสอบวิธีการบริหารโครงการว่าจะเหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการดำเนินโครงการให้สำเร็จมากน้อยเพียงใด

ขั้นที่ 12 การร่างแผนหลักของโครงการ

การกำหนดงบประมาณและปริมาณของปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการดำเนินกิจกรรมแต่ละประเภทภายใต้โครงการ

ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis)

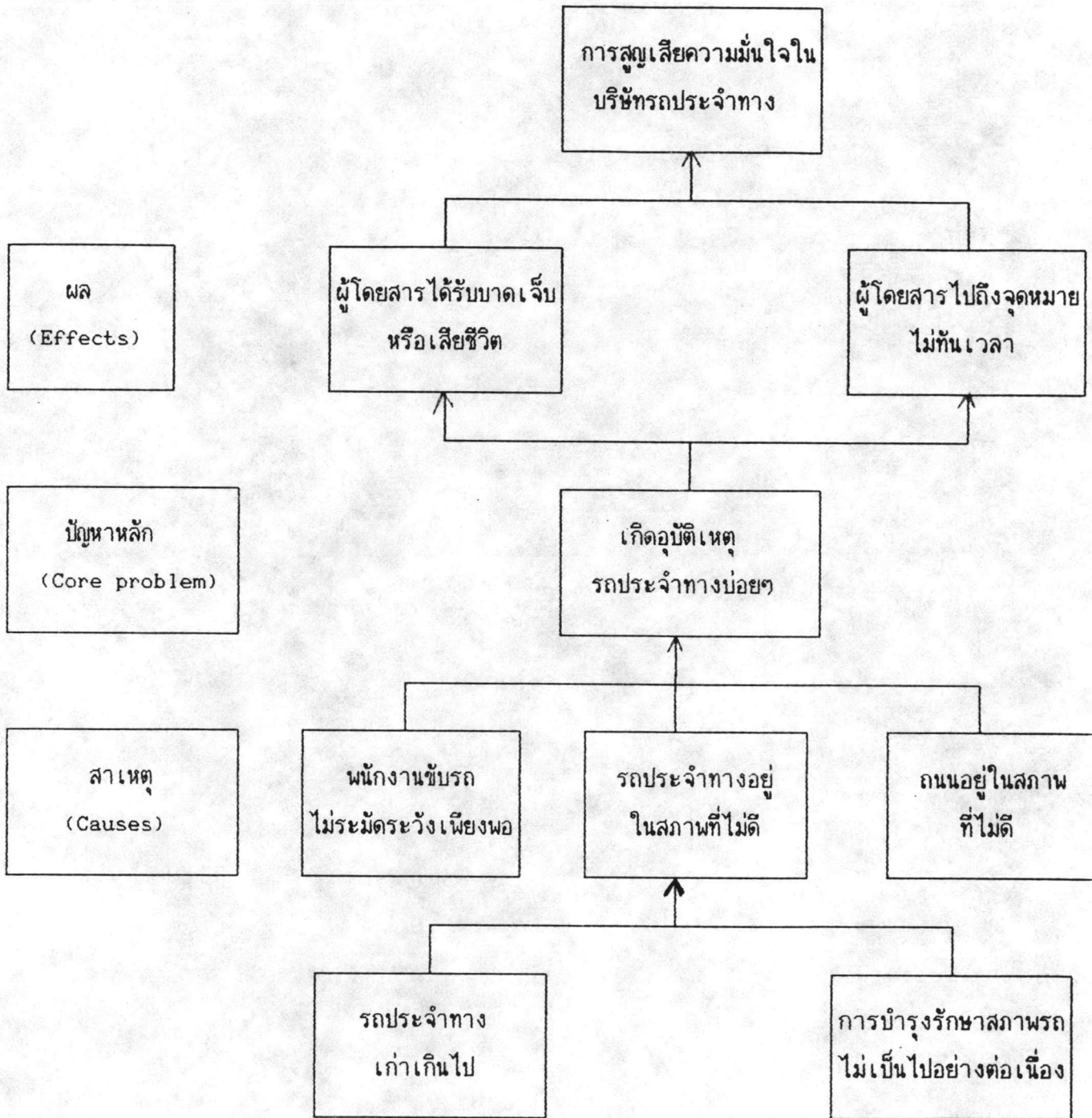
เป็นวิธีที่ใช้ในการ:

1. วิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อมสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
2. กำหนด/หาปัญหาสำคัญ (major problems) ที่เกี่ยวข้อง
3. กำหนด/หาปัญหาหลัก (core problem) ของสถานการณ์นั้นๆ
4. แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัญหาในลักษณะเหตุและผล ซึ่งกันและกัน (cause-effect relationship) ในรูปของต้นไม้ปัญหา (problem tree)

วิธีจัดทำแผนผังปัญหา

1. กำหนดปัญหาสำคัญ (major problems) ภายในกรอบสถานการณ์นั้นๆร่วมกัน
2. เขียนปัญหาหลัก (core problem) ในรูปประโยคสั้นๆ
3. หาสาเหตุ (cause) ที่ทำให้เกิดปัญหาหลัก
4. หาผลต่างๆ (effects) ที่เกิดขึ้นจากปัญหาหลัก
5. เขียนแผนผังแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลในรูปของต้นไม้ปัญหา (problem tree)
6. พิจารณาทบทวนแผนผังโดยส่วนรวมโดยพิจารณาว่าสมเหตุสมผลและสมบูรณ์หรือไม่

ต้นไม้ปัญหา (Problem tree) : ตัวอย่างกรณีปัญหาการรถประจำทาง

ขั้นตอนการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ (Objectives Analysis)

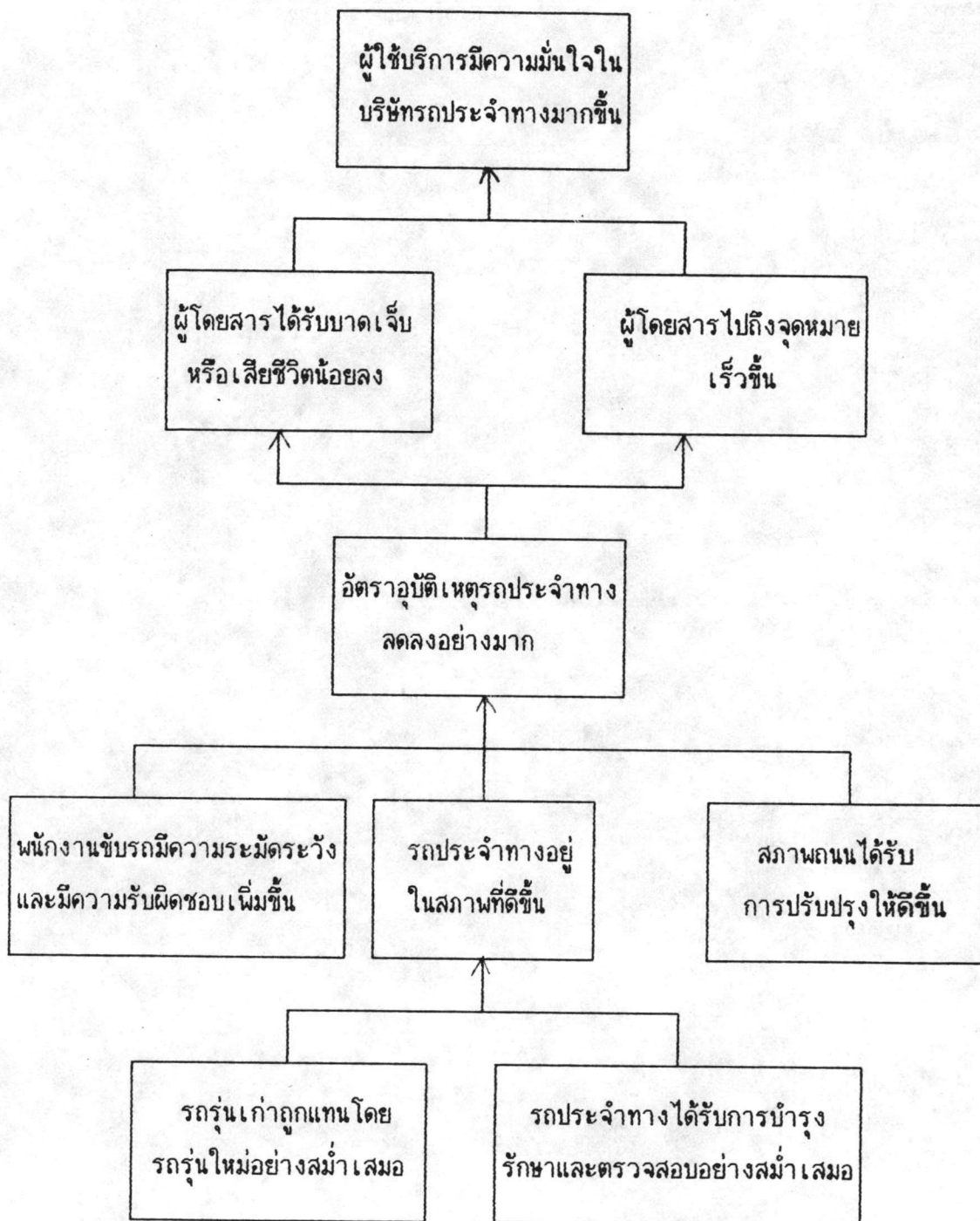
เป็นวิธีการที่ใช้ในการ

1. ระบุสถานการณ์ในอนาคต (Future situation) ที่จะบรรลุถึงได้หลังจากมีแก้ไขปัญหาลแล้ว
2. กำหนดทางเลือกที่อาจเป็นไปได้ (Potential alternatives) ในการดำเนินโครงการ

วิธีจัดทำแผนผังวัตถุประสงค์

1. เปลี่ยนข้อความที่แสดงสถานการณ์เชิงลบ (Negative conditions) จากแผนผังปัญหา (Problem Tree) เป็นข้อความที่แสดงสถานการณ์เชิงบวก (Positive conditions) ซึ่งเป็นสิ่งที่
 - พึงปรารถนา (desirable) และ
 - สามารถดำเนินการให้บรรลุถึงได้จริง (realistically achievable)
 โดยให้ระวางว่ามีใช่เป็นการเปลี่ยนรูปประโยคปฏิเสธเป็นรูปประโยคตรงข้ามกันเฉยๆ ต้องคำนึงถึงความเป็นจริงด้วยว่าถ้ามีสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเช่นนั้น เราจะแก้ไขปัญหานั้นจริงๆ ได้อย่างไร และรูปประโยคมักจะอยู่ในรูป passive voice ในภาษาอังกฤษ เช่น สถานการณ์ ก. ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น เป็นต้น
2. ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการและผลที่พึงจะได้รับ (means-ends relationship) ว่าสมเหตุสมผล และสมบูรณ์ครบถ้วนหรือไม่
3. หากจำเป็นให้ดำเนินการดังนี้
 - ทบทวนแก้ไขข้อความที่กำหนดไว้เสียใหม่
 - เพิ่มเติมวัตถุประสงค์ที่พิจารณาแล้วว่าจะเกี่ยวข้องและจำเป็น ในการที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระดับสูงที่ขึ้นไปได้
 - ลดวัตถุประสงค์ที่พิจารณาแล้วอาจจะไม่เป็นประโยชน์หรือไม่จำเป็นสำหรับการดำเนินโครงการ

ต้นไม้วัตถุประสงค์ (Objective Tree) : ตัวอย่างกรณีปัญหาการประจำทาง

การวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหา (Alternatives Analysis)

เป็นวิธีการที่ใช้เพื่อ

1. กำหนดหาทางเลือกในการแก้ปัญหาในรูปแบบต่างๆ ที่อาจจะใช้เป็นยุทธวิธีหรือแนวทางในการดำเนินโครงการต่อไป
2. คัดเลือกยุทธวิธีหรือแนวทางในการดำเนินโครงการที่น่าจะเป็นไปได้ไว้ 1 แนวทางหรือมากกว่านั้น
3. ตัดสินใจเลือกยุทธวิธีหรือแนวทางในการดำเนินโครงการไว้เพียง 1 วิธี/แนวทาง

วิธีการวิเคราะห์ทางเลือก

1. คัดวัตถุประสงค์ที่ไม่ต้องการดำเนินการออก (เนื่องจากไม่สามารถดำเนินการได้เป็นต้น)
2. กำหนดหาแนวทางเลือกหรือองค์ประกอบในการดำเนินโครงการ โดยทดลองโยงวิธีการและผลที่จะได้รับต่างๆ เข้าด้วยกัน
3. พิจารณาว่าทางเลือกใดเป็นแนวทางที่จะสามารถใช้ในการดำเนินการให้ได้ผลประโยชน์สูงสุด โดยใช้องค์เกณฑ์ (criteria) ดังต่อไปนี้
 - แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว
 - ความเป็นไปได้ที่จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้
 - ความเป็นไปได้ในทางการเมือง
 - อัตราส่วนระหว่างการลงทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับ (cost-benefit ratio)
 - อัตราความเสี่ยงด้านสังคม
 - ระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการดำเนินโครงการ
 - ความเป็นไปได้ที่โครงการจะสามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเองในอนาคต (sustainability)

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับการวางแผนแบบ ZOPP นี้ จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วม ความ เป็นสาเหตุและความเป็นผล ความชัดเจน เป็นเรื่องที่ได้รับ การให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ปัญหานั้นการมองปัญหาที่จะเกิดขึ้นนั้นจะต้องมีความชัดเจนในสาเหตุของ

ปัญหานั้นๆ กล่าวคือต้องมีการวิเคราะห์จนสามารถค้นหาสาเหตุของปัญหาได้ว่า แก่นของปัญหาคืออะไร

Problem Identification, Option Searching, Selection นั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหา ซึ่งการมองเห็นปัญหา-ชี้ปัญหา ตลอดจนถึงการกำหนดทางเลือกนี้ นับว่าสำคัญอย่างยิ่งต่อขั้นตอนต่อมาของการแก้ปัญหา (นโยบาย) จะเห็นว่าการแก้ปัญหาไม่มีทางที่จะประสบความสำเร็จได้ถ้าการวิเคราะห์ปัญหา ตลอดจนการกำหนดทางเลือกผิดไป

ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมิได้ตั้งอยู่ได้ คงอยู่ได้ด้วยลำพังตัวของมันเอง ปัญหาต่างๆก็เช่นเดียวกัน ยังคงอยู่เพราะมีสาเหตุอันเป็นที่ตั้งของปัญหา ดังนั้นหากจัดการเสียซึ่งสาเหตุดังกล่าวได้ ปัญหาดังกล่าวก็จะได้รับการแก้ไข แต่หากจัดการกับปัจจัยอื่นที่มีใช้สาเหตุของปัญหา ย่อมเป็นไปได้ที่จะแก้ปัญหานั้นๆ ได้สำเร็จ

เมื่อเวลาผ่านไป สิ่งต่างๆย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา จึงทำให้ในบางครั้งถึงแม้เรามิได้ทำการแก้ไขปัญหาที่สาเหตุ ปัญหา ก็จะหมดไปเองได้ แต่นี่ก็มีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นเสมอไป ในทางกลับกัน บางครั้งเมื่อเวลาผ่านไป นอกจากปัญหาจะไม่หมดไปเองแล้ว ยังกลับเลวร้ายลงไป ดังนั้นเพื่อให้ปัญหาได้รับการแก้ไขตามเวลาที่ต้องการ จึงต้องมีการแก้ไขปัญหาโดยจัดการที่สาเหตุของปัญหานั้น

การแก้ปัญหาโดยจัดการที่อาการของปัญหา อาจช่วยบรรเทาอาการได้ แต่จะไม่สามารถทำให้ปัญหาหายขาดได้ และในบางครั้งการจัดการดังกล่าว อาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาอื่นๆที่ไม่พึงประสงค์ขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากบ่อยครั้งเมื่อปัญหามีความซับซ้อน ยากแก่การเข้าใจได้ถึงสาเหตุ เมื่อบุคคลไม่รู้ถึงสาเหตุอันเป็นแก่นของปัญหาก็อาจดำเนินการแก้ไขปัญหที่อาการ เพราะอาการของปัญหาย่อมเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนกว่าสาเหตุของปัญหา ซึ่งผลก็คือปัญหาจะไม่หมดไป และยิ่งไปกว่านั้นคือมีความเป็นไปได้ที่ปัญหาจะแย่งกว่าเก่าเมื่อเวลาผ่านไป หรืออาจเกิดปัญหาใหม่ๆเพิ่มขึ้นตามมา